

Jørn Lund	Det udvidede sproglærebegreb. Et udviklingsarbejde i 6. klasse.	127
Elisabeth Hansen	Sproglig bevidsthed i begynderundervisning. Et udviklingsarbejde om sproglig bevidsthed.	131
Knud Sørensen	Engelsk indflydelse på moderne dansk syntaks.	135
Anne Holmen	Unge indvandreres tilegnelse af dansk talesprogssyntaks - En undersøgelse af learnerdansk.	145
Tore Kristiansen	Selvrapporteret og faktisk sprogbrug hos 3 informanter.	163
Inge Lise Pedersen	Fynsk mellem øst og vest.	177
Karen Margrethe Pedersen	Snakker børn i Sønderjylland sønderjysk?	191
Torben Kisbye	Navn og Status - en introduktion til et socio-onomastisk projekt.	207
Birte Hjorth Pedersen	Personnavneforskning og databehandling.	220
Georg Søndergaard	EDB-analyse af personnavneforhold i Danmark	233

K. Ringgaard (udg.)

1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog.
Århus 1987

MÅLENES MÅL - nogle teoretiske overvejelser over udforskningen af danske sprog

Af Jørgen Døør og Jørgen Chr. Bang

1. Historisk baggrund.

For et kvart århundrede siden satte nogle internationale konjunkturer sig igennem i den danske universitetsverden. Den moderne kapitalisme, der etableredes efter 2. verdenskrig, havde og har implikationer for forskning og undervisning - implikationer som fremtrådte med et demokratisk og antiautoritært ansigt: For det første åbnedes universiteterne for mange flere studerende end hidtil, og vi fik fem universiteter i stedet for to. Denne radikale kvantitative ændring i forsknings- og undervisningsbetingelserne fulgtes for det andet af krav om, at undervisning og forskning skulle være mere samfundsrelevante.

Begge ændringer og krav blev ideologisk formidlet af personer og bevægelser, som vi kalder manioprogressive.

For danskstudiernes vedkommende markeredes forandringerne ved at TEXT-kategorien udvidedes, og ved at syntaktiske og semantiske aspekter suppleredes med pragmatiske.

Som en implikation af at det militære og økonomiske tyngdepunkt var flyttet fra Europa til USA, skiftede også videnskaberne centrum: Det var derfor ikke nogen tilfældighed, at N. Chomsky med Syntactic Structures (1957), Aspects (1965) og Cartesian Linguistics (1966) blev en dominerende skikkelse i international lingvistik. Ligeså naturligt forekom det, at Thomas Kuhn's The Structure of Scientific Revolutions (1962) kom til at dominere den matavidenskabelige diskurs, videnskabsteorien.

Denne forandring i videnskaberne følger den moderne kapitalismes logik, og det virker helt *Storm P.*'sk, når hovedparten af de manioprogressive var marxister. At marxister og marxistiske bevægelser således banede vejen for de

logisk nødvendige transformationer af kapitalismen, findes der imidlertid indlysende betingelser for:

For det første er den moderne kapitalisme i sit væsen strukturalistisk, og de to dominerende marxistiske bevægelser Danmark, *Althusser*-skolen og kapitallogikken, er begge strukturalistiske varianter.

For det andet følger disse to marxistiske skoler trofast den traditionelle vestlige marxismes despekt for liberale ideologemer.

At den strukturalistiske marxisme kunne få så godt tag i yngre lærere og studerende hører altså sammen med, at den moderne kapitalisme er strukturalistisk i den forstand, at den f.eks. på alle felter er centralistisk, hierarkisk og anti-liberalistisk - eller polemisk udtrykt: anti-humanistisk.

De centralistiske træk kom stærkt frem efter at den socio-økonomiske krise satte ind i 1973. Universiteterne mødte nu statens og kapitalens krav om "samfundsrelevans" på en anden og mere kontant måde end studenteroprørerne i deres vildeste fantasi havde drømt om. Dels i den forstand at universiteterne blev behandlet som enhver anden privat produktionsvirksomhed (med dertil hørende cost-benefit-analyser og -implikationer). Dels ved at universiteternes relative autonomi blev radikalt minimeret. Og alle tiltag fra undervisningsministeriets side foregik ud fra en enhedsvidenskabelig konception.

Når vi nu idag, 1986, gør status, ser det ud til at dansk forskning har været udsat for radikale forandringer. Derfor må vi også her og nu tage bevidst stilling til, om eller hvorvidt vi ønsker at bidrage til at forskningslogikken bliver analog med den moderne kapitalismes logik - eller om vi til alles bedste vil drive og dyrke kritisk videnskab. Vil vi og tør vi bruge vore sociale positioner og faglige kvalifikationer til at støtte og fremme en sandheds-søgende og demokratisk (dvs anti-centralistisk og humanistisk-

liberal) bevægelse.

Vi opfordrer med andre ord til at vi modarbejder statens forsøg med en centralistisk styring af forskning og undervisning, og plæderer i stedet for en kritisk forskning med mennesket som al tings mål.

Under en kulturkrise, og vi forstår den nuværende krise som en sådan, foregår der en opløsning af værdier og traditioner. Derfor er det på tide, sprogforskningen bevidst bearbejder sine traditioner og opstiller værdier og vurderinger, som fremmer menneskelig kommunikation og menneskeværd. Nu kan det selvfølgelig synes at være et tegn på et vist overmod at tiltro sprogvidenskaberne nogen real virkning på kulturkrisen. Vi ser anderledes på sagen, for vi mener at sprogvidenskaberne ikke kan undgå at indvirke på samfundsforhold og -forandringer. Sprogvidenskabernes metodologi, metoder og modeller har en afgørende indflydelse på dominerende ideologier, og de er efter vor mening ligeså indflydelsesrige som modeller i f.eks. psykiatrien.

Ophøjer sprogvidenskaberne f.eks. computer-kommunikation til paradigme på kommunikation, så har det praktiske konsekvenser. At et sådan ideologem allerede er ved at sætte sig igennem, ses af, at mange mennesker idet de peger på hovedet nu siger sætninger som: "Jeg har ikke helt fat i det, men computeren heroppe skal nok blive kodet til problemet." Flere og flere ser og (mis-)forstår deres tankevirksomhed som sproglig kommunikation i analogi med computerne.

Tænk i denne sammenhæng over *R.D. Laing's* udsagn fra 1964:

A man who says that men are machines may be a great scientist. A man who says he IS a machine is 'depersonalized' in psychiatric jargon. (Laing 1964:11f.)

2. Metodologi & metode.

Hvad er idag interessant at udforske om danske sprog, og hvad er det interessant at undervise i?

Sådanne spørgsmål er nødvendigvis politiske, og den politisk farligste tese er at hævde, at den lingvistiske forskning er neutral. I givet fald lukkes der nemlig af for en diskussion om hvilke formål og interesser sprogteoriene tjener implicit og explicit.

I stedet finder vi det formålstjenligt at arbejde ud fra tesen:

Enhver sprogteori (sprogbeskrivelse, sprogforklaring eller sprogkritik) er et indgreb i en politisk konjunktur.

Tesen implicerer, at det er nødvendigt at formulere såvel en METODOLOGI som en METODE (eller flere). Ved en metodologi forstår vi i denne sammenhæng en teori om metoder for et givet emne, og ved metode et system af fremgangsmåder til at identificere og behandle observationer, bestemt i forhold til et objektfelt.

For at skitsere vores metodologi kan vi tage afstand fra især sprogteoretikere, der arbejder ud fra hypotesen om maximal eller absolut decontextualisering. Det gælder metodologer som *Hjelmslev* og *Chomsky*. Hypotesen om muligheden for og ønskeligheden af den 'rent' sproglige beskrivelse af de 'rent' sproglige træk ved tekster, har explicit og implicit fungeret som mål for en stor del teoretisk og anvendt lingvistik i perioden. Den skarpe adskillelse mellem teoretisk og anvendt lingvistik og den hierarkiske relation mellem teoretikere og praktikere samt mellem teoretiske og praktiske problemer ('rene' og 'urene') er implikationer af hypotesen.

Denne metodologi implicerer, at emnets mangfoldighed kan og bør reduceres til en kerne af uniforme enheder og relationer, som samtidig postuleres som basis for enhver(s) produktion og tolkning af de mangfoldige contextualiserede tekster.

Det er karakteristisk for denne tradition primært at arbejde med og på konstruerede tekster: 'sentences'. Og at skriftsproglige (især masseproducerede) tekster herudover har forrang frem for talesproglige (og mindre industrialiserede kommunikationstyper).

At textanalytikere og pædagoger i praksis ikke har kunnet (eller villet) leve op til de abstrakte mål, er for os hverken beklageligt eller mærkeligt, for det kan nemlig ikke lade sig gøre: grundkonceptionen er en atopi, dvs en logisk og historisk umulighed.

At det også knager i fugerne blandt teoretikere inden for denne tradition, kan vi illustrere med citater fra

John Lyons og *Ole Tøgeby*.

Talesproget er i forhold til skriftsproget opdelt og simpelt. Forskellen på talesprog og skriftsprog kan derfor bedst beskrives ud fra det beskrivelsesapparat som er lavet til at beskrive skriftsproget med./.../ Det er også en fordel at bruge dette beskrivelsesapparat på grund af den lange tradition der findes. Men denne beskrivelsesmåde yder sikkert ikke talesproget retfærdighed. Den logik og sammenhæng der faktisk er i talesprog, vil ikke komme tilstrækkeligt frem. Talesproget vil nemlig hele tiden blive karakteriseret som halvt eller ufuldbyrdet skriftsprog. Og det er det ikke. Talesprog forekommer i situationer hvor en del informationer overføres ved parallelsprog, mens andre informationer ikke er nødvendige at udtrykke fordi de fremgår af situationen. Skriftsprog i en talesprogsituation er altså overflødig kompleksitet. Skriftsprog må nemlig viderebringe alle de informationer der ellers er forhold der er afhængige af situationen. Skrift er mere situationsuafhængigt end talesproget og derfor mere kompleks. Det er således med en vis betænkelighed at jeg her beskriver talesproget som simpelt og ufuldstændigt i forhold til skriftsproget. (Tøgeby 1977:77)

(Vi bemærker dobbeltheden i citatet, som vi iøvrigt ser som en klar illustration af dialektikken mellem social sense og individual meaning, hvor de dominerende social sense-sekvenser fremstilles uden explicit subjekt-deixis og Tøgebys - afvigende og vigende - individual meaning med explicit jeg-deixis.)

Lad os i nogle få punkter tage kritisk stilling til Ole togebys traditionalisme:

For det første mener vi, at det er et åbent spørgsmål om talesprog er opdelt og simpelt i forhold til skriftsprog. Vores begrundelse er blandt andet, at der ikke er den nødvendige empiriske undersøgelsesbasis for Tgebys påstand, og der er heller ikke den tilstrækkelige teoretiske afklaring af, hvad vi skal forstå ved "simpel".

For det andet mener vi, at det ikke er "bedst", men forkert at beskrive talesprog ud fra de beskrivelsesapparater, der er udviklet til beskrivelse af skriftsprog. Vi deler ikke Tgebys interesser i at videreføre og overføre de traditionelle beskrivelsesapparater for skriftsproget til talesprog.

Endelig mener vi, at ikke kun tale, men også skrift - på en eller anden måde - må viderebringe informationer, der er afhængige af situationen. Både tale og skrift er situationsbundet i dobbelt forstand, for begge fænomener er som tekster konstitueret af interpretationssituationen og af den context de henviser og henvender sig til og i.

Lyons-citatet - der afslutter hans store Semantics - udtrykker en lignende modsætning mellem traditionen og hans individuelle erfaringer og forskning:

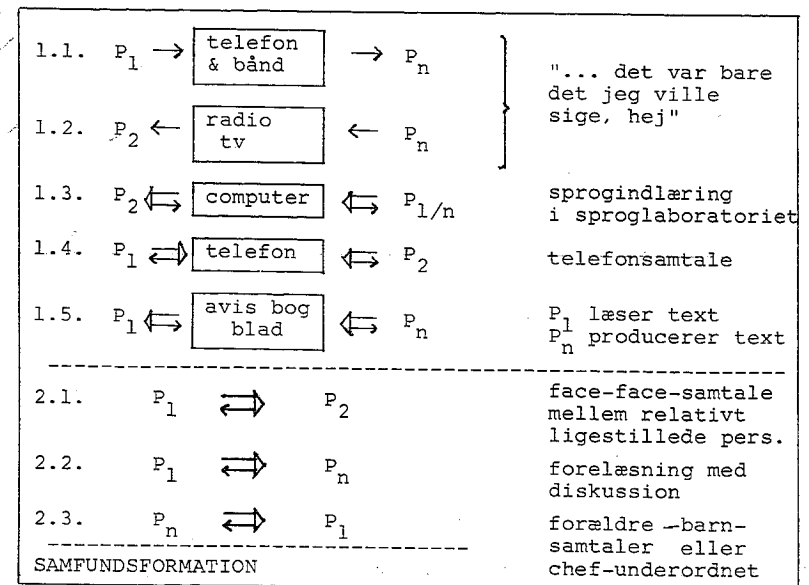
Setting aside such purely terminological questions, we can emphasize the more general point that has been made in this and the preceding chapter /incl. 'deixis' & 'modality'/. This is that, although there are methodological advantages in restricting one's attention to what we earlier referred to as micro-linguistic semantics - the semantic analysis of maximally decontextualized system-sentences /.../, there are limits to this process of depraematization, as far as the representation of modality is concerned /.../. Languages are learned and used in contexts which are in part determined by the variable assumptions and presuppositions of the people who use them; and these assumptions and presuppositions are not necessarily representable in terms of a set of determinable propositions. /.../ However that may be, it has been argued here that modality, as it operates in a good deal of everyday language-behaviour, cannot

be understood, or properly analyzed, otherwise than in terms of the indexical and instrumental functions of language, to which its descriptive function is, at times if not always, subordinate /.../. (Lyons 1977:849)

I vores dialektiske metodologi er spørgsmålet ikke om og hvorvidt bestemte tekster (og textanalyser) er context-afhængige, men hvordan de forskellige tekster bestemmes af og bestemmer contexten. Hvilke tekster (tale og skrift) er de hyppigst forekommende og de mest vitale, såvel for flertallet som for eliterne? Hvilke kvantitative og kvalitative forhold gør sig gældende i hvilke typer tekstkommunikation, og hvilke typer bruger vi her og nu? Sådanne spørgsmål er impliceret i udforskningen af moderne danske sprog.

Her skal vi blot illustrere og forslagsvis symbolisere de tekstkommunikationstyper, som idag spiller en rolle for flertallet:

Fig. 1. Tekstkommunikationstyper

Som det fremgår af fig. 1 finder vi det ikke særligt interessant at arbejde ud fra en decontextualiseringsmodel. Vores klassifikation opdeler tekstkommunikationen i to væsentligt forskellige klasser:

En klasse af ikke-ansigt-til-ansigt-kommunikation, som er formidlet (vores textmateriale her hører til denne gruppe), og en klasse af ansigt-til-ansigt-kommunikation.

Når vi metodologisk fremhæver tekstkommunikationer i deres context, følger det at vi METODISK ønsker at arbejde med DEIXIS former og indhold.

At insistere på deixisformernes vigtighed er nemlig en anden måde at understrege contexternes betydning for sprogbeskrivelser og sprogteorier på.

Anderledes udtrykt er deixisfænomener ikke til at undgå, når vi giver afkald på at udvikle sprogteorier og sprogbeskrivelser der er decontextualiserede:

The single most obvious way in which the relationship between language and context is reflected in the structures of languages themselves, is through the phenomenon of DEIXIS: /.../ the simple but immensely important fact that natural languages are primarily designed, so to speak, for use in face-to-face interaction /.../ (Levinson 1983:54)

At forholdet mellem text og context reflekteres i deixis forstår vi derhen, at med mindre der forekommer en identifikation og bestemmelse af deixisformerne, så vil enhver tolkning af texten blive urimelig.

Afgrænsningen af hvad der hører med til deixisformer er problematisk, men dette problem lader vi ligge i dette essay. Vi benytter os i stedet af en traditionel bestemmelse af deixis som:

the use of demonstratives, first and second person pronouns, tense, specific time and place adverbs like NOW and HERE, and a variety of other grammatical features tied directly to the circumstances of utterance. (Ibid.)

3. Skitsering af en metode til deixis-analyse

Som nævnt definerer vi en METODE som et system af fremgangsmåder bestemt i forhold til et objektfelt.

Objektfeltet er her contextkonstituerede texter, og fremgangsmåderne er bl.a. at identificere de deictiske træk.

Vores første metodiske regel, R1, siger derfor, at vi først og fremmest beskriver moderne danske sprog ved at bestemme de deictiske træk. Hermed definerer vi nemlig hvilken explicit relation texten har til contexten. I semantisk forstand har vi samtidig angivet nogle kritiske grænser for en rimelig interpretation af texten. Vi binder os nemlig til at forstå texten ud fra 'jeg'-ens synspunkt og som en henvendelse til 'du'-en.

Vores næste metodiske regel, R2, siger, at efter at deixisformerne er identificeret skal vi undersøge deres positioner i den grammatiske organisation. Står de f.eks. først eller sidst eller i midten af textens og textsekvensernes forløb.

Vores tredje regel, R3, går på, at vi skal bestemme de øvrige lingvistiske udtryk i forhold til deixis-ordenes semantiske og syntaktiske organisering.

R4 siger, at vi skal sammenligne dialogdeltagernes ytringer mhp ligheder og forskelle i deres organisation af deictiske udtryk.

Som R5 har vi, at vi skal diskutere og kritisere textens implikationer, dvs dens produktions- og konsumtionsbetingelser.

En metodologisk fordel ved at indlede textanalyser med at identificere deixisformerne og deres position i textforløbet er, at interdependensen mellem syntax, semantik og pragmatik bliver selvindlysende.

Vi ønsker imidlertid at understrege, at vi betragter deixis-analysen som én metode til udforskningen af danske

sprog, og selvfølgelig ikke den eneste. Men vi understreger at ud fra en dialektisk synsvinkel er deixisanalysen måske den primære.

For at illustrere hvilke kritiske træk ved teksten en deixis-analyse kan få fat i, skal vi skitsere en sådan analyse ud fra to tekster fra ... det var bare det jeg ville sige, hej! (1985:86-88). Teksterne har den fordel, at være nutidige, at handle om kønsmodsatninger, at være en henvendelse fra en pige til drenge og fra en dreng til piger, og at være talesprog (transformeret gennem flere medier).

TEXT 1

PIGE, 14 ÅR 8.6.80

Hej drenge. Jeg er en pige på 14 år og jeg vil gerne gi jer nogle råd, når nu I skal ha fat i en pige. Det er efterhånden os, der ska ta initiativet og det er ret irriterende. Der er mange gange hvor det har været mig der måtte ta initiativet, hvis
5 jeg ville være sammen med en dreng. Pigerne forventer at drengene tager initiativet, og det er meget mærkeligt at vi skal ta det.

Nu skal jeg gi jer et eksempel: Jeg var på et diskotek her i lørdags og der mødte jeg et par drenge nede, og så, den ene,
10 han var meget flot og sådan noget - mode og det hele - han sad der henne i det ene hjørne og spurgte mig stille og roligt om jeg ville danse med ham, og så sagde jeg: "ja, det vil jeg gerne", men han var så stille og turde ikke rigtig gøre noget, så ham gik jeg hurtigt fra. Så kom der en, han var ikke
15 ke nær så pæn som ham den anden, han gik hen og klappe- de mig i enden og spurgte om jeg ikke ville gå med ham ud og danse, og det ville jeg gerne, fordi det synes jeg er frisk gjort! Så ved man da, han tør noget.

Så jeg synes bare, at hvis nu at I gerne vil ha fat på en pige,
20 så prøv engang at gå hen og klap hende i enden eller bare tage om hende og spørg om hun vil danse. Hvis hun siger nej, så lad hende være, men hvis hun siger ja, så er den jo hjemme! Jeg håber I vil prøve de her råd. Hej.

DRENG, CA. 18 ÅR 22.6.80

TEXT 2

Ja hej. Jeg har et svar til pigen fra i søndags. Det var hende der sagde, at hvis man ville danse med en pige, så ku man godt komme hen og gi hende et klap bagi. Det lyder sgu da nemt, men når man nu er en genert fyr som mig, der sådan
5 cirkus mangler totalt selvtillid, så ka det jo godt være lidt svært. Så derfor vil jeg gerne sige til pigerne: Altså, hvis I ser en fyr, som I gerne vil danse med, så gå dog hen og byd ham op! Det går der ingen skår af jer for, og I kan være sikre på at fyren han ikke bider, han gir jer allerhøjest en, hvad skal
10 man sige, venlig afvisning. Så lige en ting til: Hvis en fyr byder jer op og I så tar ud og danse, så lad være med at bare glo rundt i lokalet som om I bare kigger efter en anden en, det er altså noget så nedslående. Jeg ved det, for jeg har selv været ude for det i aften en tre gange.

15 Så sad jeg bare der med en bajer, så gik man ud og danse og det gik da også meget godt, men pigerne, de gloede bare alle andre steder hen end på en selv. Og når man prøver på at smile til dem, ja, de glør bare som om man ikke var rigtig klog, det er altså temmelig nedslående. Så prøv at smil - el-
20 ler prøv bare at kig på fyren I danser med, det gør altså en del. Og hvis de så lægger op til noget som I ikke har lyst til, så kan I altid gi ham en venlig afvisning. For hvis man har en smule selvtillid tilbage, så stryger den i hvert fald, når pigen hun er så iskold på dansegulvet. Det var såmænd alt
25 hvad jeg ville sige. Hej.

Når det gælder deictiske udtryk i en tekst, er det ukontroversielt at hævde, at de henter væsentlige dele af deres betydning af contexten. F.eks. er det klart, at l. persons pronominet *jeg* refererer til en pige i TEXT 1 (T1) og ikke til en dreng. Deixisordet *jeg* er bundet til den bestemte person, der siger eller skriver teksten, den person der lægger krop til og bag teksten. (Her ser vi helt bort fra forskellige former for citat.)

Når det altså er en specifik person det deictiske udtryk er forbundet med, og når denne forbindelse eller relation er en basal konstant i teksten, så følger heraf i første omgang, at i hvert fald dette ord har en helt bestemt køns- (og alders-) reference.

Og når *jeg* således har en ganske uvilkaarlig reference (som måske i visse tekster kan være vanskelig at identificere) så er det denne reference der bestemmer det semantiske indhold af udtrykket *Jeg er en pige på 14 år*. Prædikateret *en pige på 14 år* er knyttet til det deictiske udtryk *jeg*, og kvaliteten af prædikateret, herunder dets sandhed og relevans, afhænger absolut af bestemmelsen af det deictiske udtryks referent. Det er IKKE sådan, at det primært er prædikateret der bestemmer *jeg*, det gør det nemlig kun under særlige betingelser. Det gør contexten.

Og når prædikateret 'en pige' er bundet til det deictiske udtryk, betyder det, at udtrykket *en pige* mindst har to forskellige betydninger i de to tekster: I T1 er *en pige* identifikatorisk forbundet med en 14-årig pige-referent som basis for udtrykkets generaliseringsgrænser. *en pige* får her sin betydning og mening kritisk begrænset af den 14 årige piges specifikke genese og konstitution. Hvad der siges - eller rettere: hvad hun siger - om piger, den tilsyneladende almenne kategori, er bundet til hendes biologiske, sociologiske og ideologiske erfaringer, til hendes horisont og udsigelses-situationelle topos. Hendes prædikater til 'en pige' og generalisationer som 'piger' har basis i hendes univers af erfaringer, udsyn og indsigt, og hele teksten, dvs hvert ord og udtryk i teksten, har implicit basis heri. Når vi spørger efter tekstens mening er deixisbestemmelsen basal og en abstraktion herfra er at indbygge en systematisk misforståelse.

Når vi spørger efter tekstens betydning - tekstens sociale betydning og sense - er det for os klart også en systematisk fejlkilde at abstrahere fra tekstens mening.

Og *en pige* har også en anden mening, nemlig den betydning som "drengen" (subjektet for T2) tillægger og kan tillægge udtrykket på baggrund af hans bestemte topos og erfaringer. Den betydning kan pejles via T2 bl.a.

Disse to individual meanings er med til dialektisk at bestemme udtrykkets sociale betydning og bestemmes selv heraf.

(For en nærmere redegørelse for den dialektiske bestemmelse af social sense og individual meaning (social betydning og personlig mening) se Bang, Døer & Perridon (1985:49).)

Det betyder således, at uanset om man explicit eller implicit har basis i denne opfattelse af den dialektiske bestemmelse af betydning og mening, så er analyser og tolkninger, der abstraherer fra deixisformernes basale menings- og betydningsbestemmende funktion, ufølsomme i forhold til tekstens basale topiske forhold og indebærer systematiske misforståelser.

Det er altså ikke blot det deictiske udtryk *jeg* der er heterogent distribueret og har heterogen betydning og mening. Også udtrykket *en pige* henter betydning og mening af contexten - og vel at mærke basal betydning og mening, ikke sekundær eller perifer. For os er der - i vores verden - væsensforskelle på en piges og en drengs reference til en pige. Og vi er selv naturligvis partiske i forhold hertil.

De prædikater som en pige knytter til 'en pige', eller udtrykt på en anden måde: de definitioner som en pige giver af 'en pige', har en væsensforskellig betydning og mening i forhold til de definitioner en dreng antager og giver. Heri ligger ikke, at vi siger at en piges definition af 'en pige' i enhver henseende er sandere, smukkere, mere rationel eller følsom end en drengs, eller omvendt, men at der netop er tale om topisk bundne definitioner, betydninger og meninger, som ikke vilkårligt kan udskiftes indbyrdes. Ej heller mener vi, at de trak af betydninger og meninger som gennem kommutationsprøver eller komponentanalyser tilsyneladende viser sig som ens eller identiske, at de har forrang eller er DE centrale.

Det semantiske indhold af *en pige* er (som ethvert andet udtryk) altid bundet til køns- (og alders-) bestemte deictiske toposser og bestemmes dialektisk af og igennem denne heterogene dialektik.

(Som en implikation af vores deixismetoder kan vi afgøre problemet om der gives et særligt kvindesprog: Selvfølgelig er der tale om særlige sprog for systematisk forskellige deictiske positioner og toposser. I de menneskelige modsætningsforhold, hvor MAN ikke arbitrært kan skifte plads, kan MAN heller ikke arbitrært og vilkårligt tale samme sprog.)

3.1. Sammenligning af de to texters 1. og 2. person-deixis.

Vi skitserer nu en anvendelse af vores metodiske regler R1 og R4, idet vi primært begrænser os til 1. og 2. persons deictiske udtryk.

Kvantitativ oversigt over antal pronominer i T1 og T2:

	<u>T1</u>	<u>T2</u>
1. person ental (<i>jeg/mig</i>)	18	7
1. person fl.t. (<i>vi/os</i>)	2	0
2. person fl.t. (<i>I/jer</i>)	5	11

Vi bemærker en betydningsfuld og markant forskel mellem de to tekster: T1 har klar overvægt af 'jeg'-deixis og desuden tilstedeværelse af 'vi'-deixis. T2 har klar overvægt af 'I'-deixis og fravær af 'vi'-deixis. Begge tekster har fravær af 'du/dig'-deixis (et forhold, der vedrører R5: en implikation af den særlige massekommunikationstype).

Forskellen tolker vi som et muligt symptom på de to tales forskellige jeg-identitet, der kan implicere en uligevægt i dialogens personlige styrkeforhold. T2's fravær af 'vi'-deixis kan være et symptom på personens relationer til kønsfæller og dermed personlige kønsidentitet. T1's 'vi'-deixis kan være udtryk for en personlig styrke: At udtrykke vi-identifikation i kerne-modsætningsforhold kan være symptom (og signal) for personlig styrke, men afhænger bl.a. af de aktuelle co-text-normer, herunder genrekonventioner.

Vore tolkninger underbygges af teksternes 'man'-deixis: T1 har 1 *man*, mens T2 har 9. *Man* er et interessant pronomen, der spænder over det semantiske indholds individual meaning & social sense-dialektik.

T1's eneste *man* ser vi som en generalisering til social sense på basis af pigens personlige mening, dvs det er hendes definition som hun definerer som social sense i linje 18: *Så ved man da, han tør noget. Man* = enhver, every-body.

Modsat eller anderledes med T2's 9 *man*-udtryk (incl. *en selv*) der dækker over eller kan undertrykke 'jeg'-deixis. Her er der mindst et par tolkningsmuligheder: *man* som 'mand' dvs den anakronistiske og sexistiske generalisering af mandens synspunkt som det gyldige for enhver pr. definition og tradition, og *man* som en social sense-betinget anonymisering og depersonalisering (som visse steder stadig trænes i skoler-nes stil-øvelser). De to tolkninger udelukker ikke hinanden, og den øvrige text (og tilgængelige context) giver belæg for at begge forhold fungerer her: "fyren" som han kalder sig organiserer defensivt sit jeg bag et offensivt *man* med henvisning (co-textuel reference) til såvel en anonym social sense som en traditionel respekt for skabningens herre.

Disse træk underbygges af 2. persons deixis (samt de beslagtede imperativ-former), hvor T2 har 11 mod T1's 5.

2. person (og imperativ) har mindst tre tendenser: en bydende, en appellerende og en indbydende/tiltalende. Vi finder at de to første gør sig gældende i T2 med den appellerende tendens som dominerende, mens T1 er bydende og indbydende/tiltalende: "take it or leave it, jeg skal nok klare mig".

T2 fægter med sociale og traditionelle parader som gennemskuelig defensiv for mangelfuld jeg- og køns-identitet.

3. persons pronominerne knyttes i deixisanalysen til 1. og 2. persons-deixis, dvs at de står i polær position til 1. og 2. person. I T1 knytter 'hun'-deixis an til 1. person ('jeg'), mens 'han' knytter an til 2. person ('I'). Denne identifikation af 3. persons pronominer er primær i forhold til den anaforiske relation til de nominer, som er i teksterne. Dvs at 1. persons køn trækker *hun* og *pige* over i 1. persons-

identifikationsfeltet, mens *han* og *dreng* trækkes over i 2. person-feltet. Sådan i T1, mens det naturligvis er omvendt i T2. Syntaktisk er 3. person et åbent felt.

Med den deixis-organiserede analyse bestemmer vi således også nominerne uden at abstrahere fra deres contextuelle semantiske indhold. Vi lader dem ikke fremtræde som primært bestemt af en reduktionistisk ordbogs-social sense, men behandler dem explicit i dialektikken individual meaning:social sense, og belyser også her dominansforholdet konkret.

Der er ikke markante forskelle på de to texters antal af udtryk for 'pige' og 'dreng': 4/4 i T1 og 5/5 i T2. Det er der på benævnelsen, hvor T2 konsekvent bruger *fyr*, mens T1 (og redaktøren, som vel har gættet alderen ud fra stemmen) bruger *dreng*. (Her kan fyrens aldersbetingede usikkerhed mellem mand og dreng spille ind, ligesom miljøbestemte vaner kan gøre sig gældende.)

Pronominalt er der i 3. person markante forskelle på de to tekster, såvel kvantitativt som kvalitativt (i denne deixisanalyse demonstrerer vi iøvrigt implicit den intime relation mellem kvantitative og kvalitative aspekter, idet vi ser bestemte kvantitative forhold som kvalitative symptomale (og signale) udtryk eller tendenser):

T1 refererer 6 gange med sin 1. person-valuerede 3. person og 12 gange med sin 2. person-valuerede 3. person, og de 12 'han'-deixis/anaforer forekommer udelukkende i en 'jeg'-styret sekvens.

T2 refererer 5 gange med 1. person-valuerede (og -valuerende) 3. person (*han*, *ham*, *ham*, *en anden en*, *de*). *de* udtrykker en bemærkelsesværdig distance til eget køn, hvad enten vendingen karakteriseres som "sproglig ubehjælpssomhed", "social vanø" eller ægte udtryk for personens individuelle distance: linje 21f *Og hvis de så lægger op til noget som I*

ikke har lyst til, så kan I altid gi ham en venlig afvisning. Bemærk gliddet fra *de* til *ham*, og sammenlign med T1's *vi* og *os*.

3.2. Sammenlignende foreløbig konklusion.

Vores delanalyse viser følgende tendenser:

T1 har sikker basis i 1. personsdeixis og knytter 2. og 3. person sikkert hertil.

T2 har ingen sikker basis i 1. person og har svingende og usikker 2. og 3. personsudtryk.

Såvel explicitte 1. personsdeixis som den implicitte 1. persons-position synes sikker i T1, mens den flyder i T2 med markant tendens til en usikkert appellerende og selvdækkende 1. person med usikre relationer til både eget og andet køn.

Vi mener ikke at T2 blot skal rettes sprogligt. Og vi mener at T2 også skal kritiseres sprogligt. Hvordan - er et spørgsmål som ikke kan afgøres - eller bør afgøres - på dette spinkle, men tendenssikre, grundlag. Hvad T2-producenten mener og vil, og hvad T2 betyder er en infinit proces, hvor denne analyse har bidraget til at identificere nogle kritiske grænser. Hvorvidt det er ægte kritiske grænser for personen bag T2, kan ikke (eller bør ikke) afgøres uden hans deltagelse i analysen.

Vi kan dog antyde her, at adverbiale, adjektiviske og verbale træk skal bruges til at kvalificere de her givne interpretationer.

Bibliografi

- Bang, J. Chr., J. Døør & H. Perridon (1985), Sprogteori, Od. Univ.
 ... det var bare det jeg ville sige, hei! (Red. Karsten Sommer) (1985), København.
 Døør, J. & J. Chr. Bang (1986), Sprogteori II, Odense Univ.
 Laing, R. D. (1964), The Divided Self, London.
 Levinson, S. C. (1983) Pragmatics, Cambridge.
 Lyons, J. (1977), Semantics, Cambridge.
 Tøgeby, O. (1977), Om sprog, København.